

CHEMISTRY

The Central Science
9th Edition

Kaflí 9

Lögun sameinda og efnatengi

David P. White

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 1

Lögun sameinda

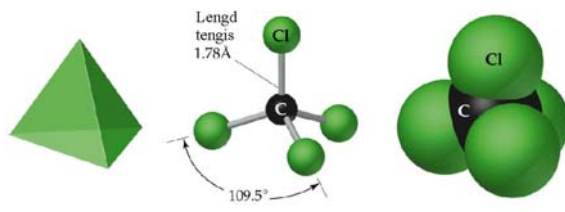
- Lewisbygging sameindar sýnir efnatengi á milli atóma, byggingin sýnir hvaða atóm eru tengd hvert við annað.
- Hornin milli efnatengja gefa upplýsingar um lögun sameindar.
- Athugaðu CCl_4 : Með mælingum finnst að hornið á milli allra Cl-C-Cl tengja er $109,5^\circ$.
  - Þar með geta atómin í sameindinni ekki verið öll í sama fleti.
  - Öll klóratómin eru í hornum ferflötungs með kolefnisatómið í miðjunni.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 2

Lögun sameinda

Lengd tengis 1,78Å

109,5°

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 3

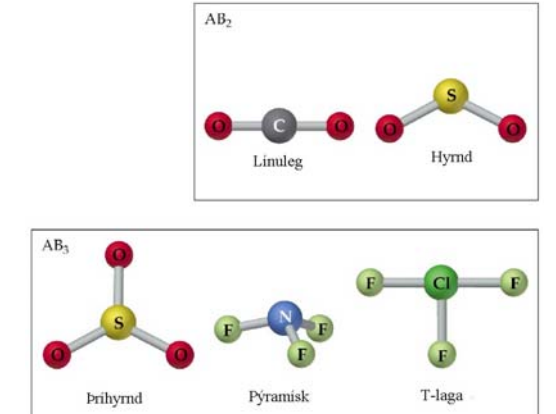

Lögun sameinda

- Til að segja fyrir um lögun sameinda er gert ráð fyrir að þör gildisrafeinda hrindi hvert öðru frá sér. Rafeindapörin leita í þá stöðu sem gefur lágmarks fráhrindikraft á milli þeirra.
- Þetta er nefnt rafeindaparfráhrindikenning. „Valence Shell Electron Pair Repulsion (VSEPR).“
- Þá er einfaldasta lögun AB_2 og AB_3 sameinda.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 4

AB_2

Linuleg

Hyrnd

AB_3

Þrihyrmd

Pýramísk

T-laga

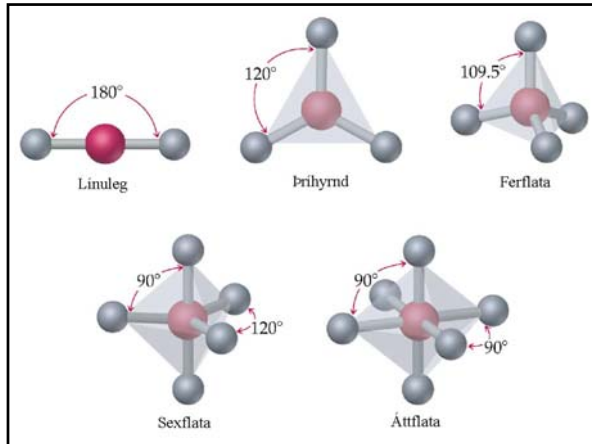
Lögun sameinda

- Það eru fimm meginform í lögun sameinda:

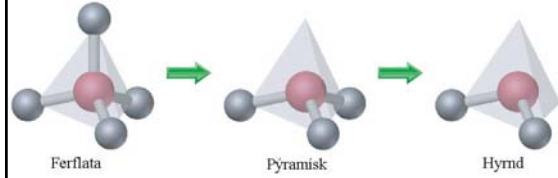
Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 6

Lögun sameinda

- Þegar lögun sameindar er ákvörðuð þarf að taka tillit til allra rafeinda bæði tengirafeinda og ótengdra para.
- Þegar lögun sameindar er gefið nafn er aðeins horft til stöðu atóma.

VSEPR líkanið

- Við ákvörðun á lögun sameinda er gerður greinarmunur á ótengdum rafeindapörum og rafeindapörum í efnatengjum.
- Lögun sameindar fæst með því að ákveða stöðu allra svæða sem rafeindapör eru í.
- Rafeindasvæðin radast umhverfis miðatómið þannig að fráhrindikraftar á milli þeirra séu í lágmarki.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 9

TABLE 9.1 Electron-Domain Geometries as a Function of the Number of Electron Domains

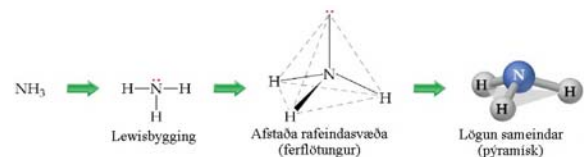
Fjöldi rafeindasvæða	Staða rafeindasvæða	Lögun sameindar	Horn á milli rafeindasvæða
2		Linuleg	180°
3		Þrihyrmd	120°
4		Ferflata	109.5°

TABLE 9.1 Electron-Domain Geometries as a Function of the Number of Electron Domains

Fjöldi rafeindasvæða	Staða rafeindasvæða	Lögun sameindar	Horn á milli rafeindasvæða
5		Sexflata	120° 90°
6		Áttflata	90°

VSEPR líkanið

- Að ákvarða stöðu rafeindapara:
  - Teiknaðu Lewisbyggingu.
  - Teldu heildarfjölda rafeindapara umhverfis miðatómið.
  - Skipaðu rafeindasvæðunum þannig að lágmarks fráhrindikraftar séu á milli þeirra, tví- og þrítengi eru eitt rafeindasvæði.

TABLE 9.2 Electron Domains, Geometries and Molecular Shapes for Molecules with Two, Three, and Four Electron Domains Around the Central Atom

Number of Electron Domains	Electron-Domain Geometry	Bonding Domains	Nonbonding Domains	Molecular Geometry	Example
2	Linear	2	0	Linear	$[\text{C}=\text{C}]$
3	Trigonal planar	3	0	Trigonal planar	BF_3
3	Trigonal planar	2	1	Bent	$[\text{O}=\text{C}=\text{O}]$
4	Tetrahedral	4	0	Tetrahedral	CH_4
4	Tetrahedral	3	1	Trigonal pyramidal	NH_3
4	Tetrahedral	2	2	Bent	H_2O

VSEPR líkanið

VSEPR líkanið

Áhrif ótengdra rafeindapara og fjöltengja á horn milli tengja

- Staða rafeindasvæða ræðst af fjölda þeirra.
- Staða atóma í sameind er lögun hennar.
- Ótengd rafeindapör eru ekki hluti af lögum sameindar.
- Sé áttureglu fullnægt hjá atómi þá er staða rafeindapara hjá því ferflötungur.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 14

VSEPR líkanið

Áhrif ótengdra rafeindapara og fjöltengja á horn milli tengja

- Samkvæmt mælingum fer hornið milli tengja í vetni minnkandi hjá efnunum: CH_4 , NH_3 og H_2O .

- Þar sem rafeindapar í tengi dregst að tveimur kjörnum þá er fráhrindikraftur þess minni en frá ótengdu rafeindapari.
- Hornið minnkar með vaxandi fjölda ótengdra para.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 15

VSEPR líkanið

Áhrif ótengdra rafeindapara og fjöltengja á horn milli tengja

Ótengd rafeindapör

Rafeindapör í efnatengi

Kjarnar

Kjarni

VSEPR líkanið

Áhrif ótengdra rafeindapara og fjöltengja á horn milli tengja

- Rafeindir í tví- og þrítengi hafa sterkari fráhrindikraft en rafeindir í eintengi.

111.4°

124.3°

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 17

VSEPR líkanið

Sameindir með fleiri en fjögur rafeindapör

- Atóm geta haft fleiri en fjögur rafeindasvæði. Algengust eru fimm, AB_5 , sem mynda sexflötung og sex AB_6 , sem mynda áttflötung.
- Hjá sexflötungi eru þrjú rafeindapör í plani en fjórða og fimmta eru ofan og neðan við planið.
- Hjá áttflötungi eru fjögur rafeindapör í plani en fimmta og sjötta eru ofan og neðan við planið.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 18

TABLE 9.3 Electron-Domain Geometries and Molecular Shapes for Molecules with Five and Six Electron Domains Around the Central Atom

Rafeindapör	Afstaða rafeindapara	Tengi-pör	Ótengd pör	Lögun sameindar	Dæmi
5	 Sexflata	5	0	 Sexflata	PCl_5
		4	1	 Vegasaltlögun	SF_4
		3	2	 T-lögun	ClF_3
		2	3	 Línulegt	XeF_2

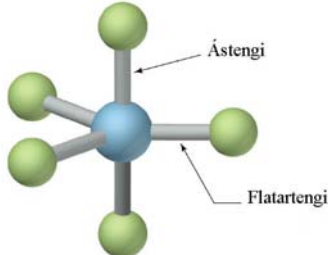
TABLE 9.3 Electron-Domain Geometries and Molecular Shapes for Molecules with Five and Six Electron Domains Around the Central Atom

Rafeindapör	Afstaða rafeindapara	Tengd rafeindapör	Ótengd rafeindapör	Lögun sameindar	Dæmi
6	 Áttflata	6	0	 Áttflata	SF_6
		5	1	 Pýramísk	BrF_5
		4	2	 Ferningslaga	XeF_4

VSEPR líkanið

Sameindir með fleiri en fjögur rafeindapör

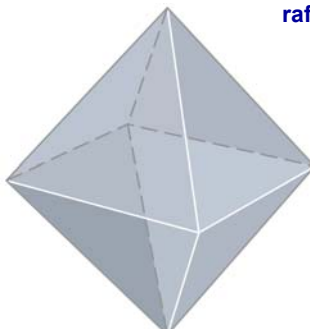
- Til að fráhrindikraftar milli rafeindapara séu í lágmarki þá eru ótengd rafeindapör ætíð í plani þríhyrningsins.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

VSEPR líkanið

Sameindir með fleiri en fjögur rafeindapör

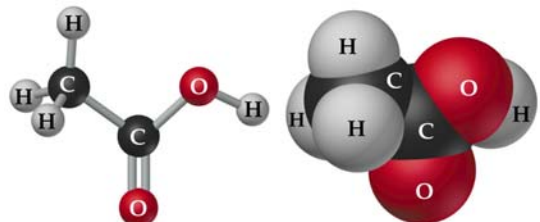

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

VSEPR líkanið

Lögun stærri sameinda

- Í ediksýru, CH_3COOH , eru þrjú miðatóm.
- Hvert atóm ræður í megindráttum afstöðu sinna tengja.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

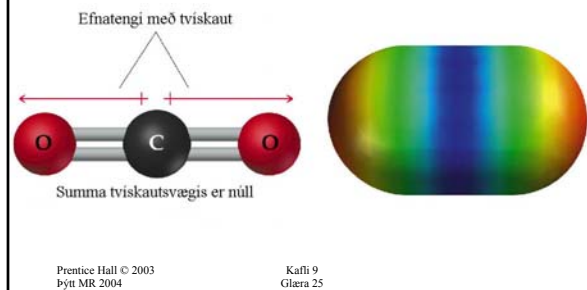
Lögun sameinda og skautun þeirra

- Þegar atóm með mismunandi rafdrægni eru tengd þá er tengið skautað.
- Sameindir geta verið óskautaðar þó að í þeim séu skautuð efnatengi.
- Skautun í efnatengjum CO_2 veða hvor aðra upp vegna þess að sameindin er línuleg.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glaera 24

Lögun sameinda og skautun þeirra

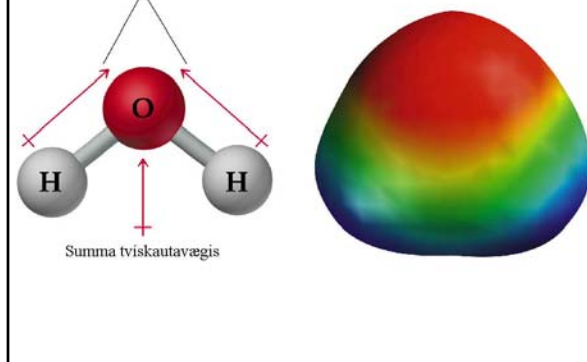
Lögun sameinda og skautun þeirra

- Í vatnssameind er summa skautunar ekki núll vegna þess að sameindin er ekki línuleg.
- Vatnssameind er skautuð.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 26

Tvískaut efnatengja

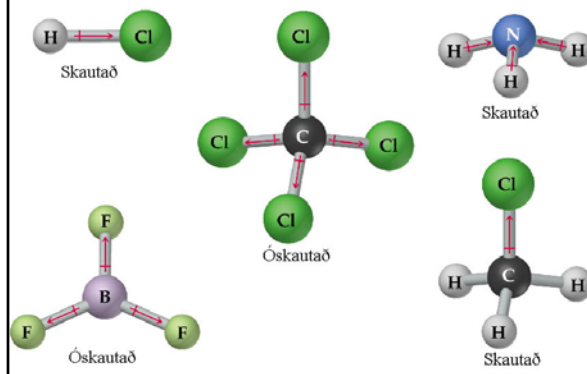
Lögun sameinda og skautun þeirra

- Skautun sameinda er háð lögun þeirra.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 28

Lögun sameinda og skautun þeirra

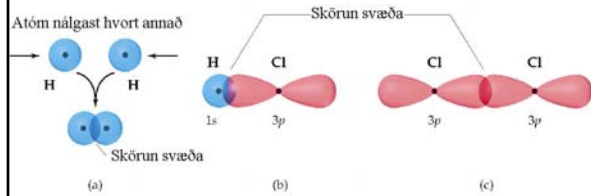
Samgild efnatengi og skörun svigrúma

- Lewisbygging og VSEPR útskýra ekki hvers vegna efnatengi myndast.
- Skammtafræði er notuð til að sýna fram á tilvist efnatengja.
- Hvað með svigrúmin sem koma við sögu í efnatengi?
- Notuð er kenningin um tengingu gildissvigrúma:
  - Tengir myndast þegar svigrúm skarast.
  - Það eru tvær rafeindir með gagnstæðan spuna í svigrúmum sem skarast.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glera 30

Samgild efnatengi og skörun svigrúma

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glaera 31

Samgild efnatengi og skörun svigrúma

- Þegar atóm nálgast hvort annað skarast svigrúm þeirra.
- Þegar skörun eykst minnkar orkan í samspili atómanna.
- Við ákveðna fjarlægð atóma nær orkan lágmarki sá fjarlægð er lengd efnatengis.
- Þegar atómin nálgast meir byrja kjarnarnir að hrinda hvor öðrum frá sér og orkan eykst.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

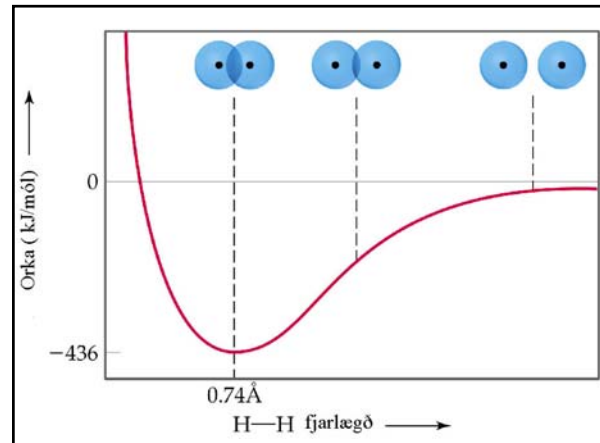
Kaflí 9
Glaera 32

Samgild efnatengi og skörun svigrúma

- Þegar fjarlægð milli kjarna er jöfn lengd efnatengis þá eru aðdráttarkraftar milli kjarna og rafeinda jafnstærkir og fráhrindikraftar milli kjarnanna og milli rafeindanna.

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glaera 33

Greinum 9.5 til 9.8 er sleppt
Dæmi 9.1, 9.3, 9.5, 9.7, 9.9, 9.11, 9.15, 9.17,
9.19, 9.25, 9.27 og 9.29

Lok 9. kafla Lögun sameinda og efnatengi

Prentice Hall © 2003
Þýtt MR 2004

Kaflí 9
Glaera 35